

Zabytkowa architektura drewniana- Cerkwie

Połączenie obu obrządków w unii brzeskiej, która miała miejsce w 1596 roku rozpoczęło proces latynizacji cerkwi prawosławnej, który trwał do czasów kasaty unii przez carat w 1839 roku. W związku z faktem ograniczonej trwałości materiału drewnianego, z którego wykonywane były świątynie obrządku wschodniego nie zachowały się do naszych czasów obiekty zabytkowe pochodzące z okresu przedunijnego. Tak więc najstarsze cerkwie naszego obszaru są świątyniami pounickimi, w architekturze których często widoczne są już wyraźne wpływy kultury łacińskiej.

Drewniane cerkwie unickie, a więc świątynie powstałe przed 1839 rokiem, stanowią najciekawszy z zabytkowy zbiór tego typu obiektów. Cerkwie prawosławne budowane po 1839 roku były już odrębne stylowo i nawiązywały do architektury moskiewskiej (rosyjskiej).

Według symboliki religijnej cerkiew to dom Boga, miejsce kultu i oddawania Jemu czci przez wiernych. Budynek powinien być orientowany, a więc zwrócony prezbiterium na wschód. Cerkiew swym kształtem powinna przypominać okręt płynący w kierunku wschodnim. Całość świątyni podzielona jest na dwie podstawowe części, a wszystkie inne pomieszczenia są późniejszymi dodatkami nie mającymi już znaczenia symbolicznego. Dwuczęściowość cerkwi jest symbolem dwoistości świata wyrażającej się w opozycji bilateralnej: niebo - piekło, anioły - ludzie, rzeczy widzialne- rzeczy niewidzialne itp. Dwoistość ta wyraża się podziałem na prezbiterium i nawę. Prezbiterium to najważniejsza część świątyni, tam znajduje się ołtarz, mogą tam wchodzić tylko duchowni i usługujący przy nabożeństwie diakoni. Dla wiernych przeznaczona jest sala modlitewna czyli nawa odgradzona od prezbiterium ścianką pokrytą ikonami zwaną ikonostasem. W ikonostasie znajduje się troje drzwi. Środkowe nazywają się królewskimi wrotami (carskim i wrotami) . Z obu stron są drzwi dla diakonów czyli wejścia diakońskie. W cerkwiach prawosławnych może być tylko jeden ołtarz i jeden ikonostas. Pod wpływem obrządku łacińskiego w cerkwiach unickich zaczęły występować elementy wyposażenia, które były nie do pomyślenia w świątyniach ortodoksyjnych architektoniczne ołtarze (przy braku niekiedy ikonostasu) z figuralną dekoracją rzeźbiarską, ołtarze boczne, ambony, organy, ławki, bardzo zlatynizowane malarstwo. Po 1839 roku, często przebudowywano świątynie w duchu moskiewskim w związku z czym zatraciły one pierwotny charakter. Nowi właściciele podjęli działania zmierzające do oczyszczenia dawnych cerkwi unickich z łacińskiego nalotu, jaki w ciągu dwóch stuleci zdołał się na nich nawarstwić. Na terenie woj. podlaskiego zachowało się całkiem sporo obiektów powstałych jako cerkwie unickie, a dziś pełniących funkcje świątyń prawosławnych lub katolickich (parafialnych i cmentarnych). Będą to przykładowo świątynie w: Bielsku Podlaskim, Czeremsze, Czyżach, Folwarkach Tylwických, Grodzisku, Jurowlanach, Kaźlikach, Kuraszewie, Lewkowie Starym, Łosince, Mielniku, Nowej Woli, Nowym Berezowie, Orli, Parcewie, Pasynkach, Pawłach, Ploskach, Rudawce, Sokołach, Zawykach, Żurobicach itp.

Jednym z przykładów tego typu zabytków jest kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Grodzisku. Obiekt powstał jako cerkiew unicka w 1709 roku z fundacji Marka Antoniego Butlera, starosty drohickiego. Opis cerkwi z 1726 roku stwierdzał, że cerkiew jest jeszcze nowa, pokryta gontem z kopułą i krzyżem żelaznym na wierzchu. Drzwi posiadała dębowe i wszystkie na zawiasach. W ścianie było 10 okien oprawnych w ołów. Obok cerkwi istniała drewniana dzwonnica, obita tarcicami i pokryta gontem, wybudowana zapewne w tym samym czasie (istnieje do dziś). W 1757 roku wewnątrz świątyni znajdował się ikonostas a w nim główny obraz NMP zasłaniany bawełnianą firanką. Obok były dwa obrazy: NMP z relikwiarzem oraz św. Salwatora (Zbawiciela). Były również dwa ołtarze boczne: Narodzenia NMP oraz św. Mikołaja. Oprócz tego naliczono 12 innych obrazów malowanych na drzewie i płótnie. Inwentarz mówił też o ambonie i ławkach w środku obiektu.

W latach 1839-1890 świątynia była we władaniu prawosławnych. Od 1890 roku nieużytkowna. W 1923 roku przejęta została na kościół katolicki.

Obiekt jest orientowany, drewniany konstrukcji zrębowej. Korpus trzynawowy o narożach ściętych od zachodu, prezbiterium wydzielone, dwuczłonowe, w części wschodniej węższe, zamknięte dwubocznie, z zakrystią i składzikiem po bokach. Wnętrze podzielone na nawy słupem, kryte stropem, nad nawą środkową koszowo wyokrąglonym. Od zachodu chór muzyczny drewniany na dwóch słupach. Dach dwuspadowy kryty blachą. Ołtarz główny barokowy(ok. 1700 r.), przeniesiony przed 1789 r okiem z kaplicy klasztoru bazylianów w Warszawie.

G. Ryżewski ROBiDZ w Białymstoku

